

Igekötéők és ige kötéő-szerűségek

Kalivoda Ágnes

2018. június 29., Budapest

Bevezetés

Mik az igekötők és hogyan határozható meg az állományuk?

Javaslat:

- az igekötőség mérhető jegyeinek megállapítása
- korpuszmérések: jegyek megléte az egyes igekötő-jelöltekénél
- klaszterezés a gyűjtött adatok alapján

Az előadás vázlata:

- 1 A probléma
- 2 Elméleti háttér
- 3 A kutatás módszere
- 4 Eredmények
- 5 Összegzés

Az igekötők állománya

	HSz8.	HSz10.	MMNyR	Temesi	Szemere	ÉrtSz	Jakab
meg	+	+	+	+	+	+	+
egybe	+	-	-	+	+	+	+
együtt		-	-		-	+	-

(Komlósy 1992)

- a bizonytalanság a korpuszok annotációján is látszik
- a Webcorpusban (Halácsy et al. 2004) igekötők az alábbiak: *bent, békén, földet, pofon, pórul, számba*
- ha az MNSZ-ben ezek egybeírtak az igével (pl. *pofonüt*): általában UNKNOWN és nincs lemmatizálás

Elmosódó határok

Az igeekötők az igemódosítók osztályába tartoznak
→ hasonló szemantikai és szintaktikai viselkedés (Kiefer 2007).

Pusztán főnévi igemódosító

Kékre festem a kerítést.

Kékre is festem a kerítést.

Nem festem kékre a kerítést.

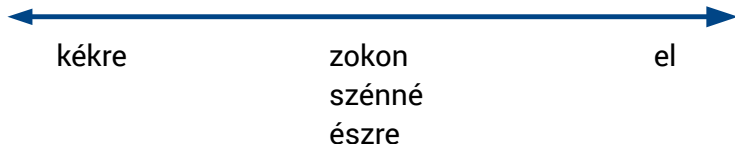
Igekötő

Kifestem a kerítést.

Ki is festem a kerítést.

Nem festem ki a kerítést.

Nincs éles határ az igeekötők és más igemódosítók között:



Prototípus-elmélet

- a kognitív szemantika (1970-es évektől) fontos fogalma
- a kategóriák prototípusok köré szerveződnek
- a prototípus tipikalitási feltételekkel azonosítható
- egy adott kategóriához tartozás fokozat kérdése:
mennyire hasonlít az adott elem a prototípusra? (Kiefer 2007)

Ez működhet az igekötőkre is. (Forgács 2005, Kerekes 2011)

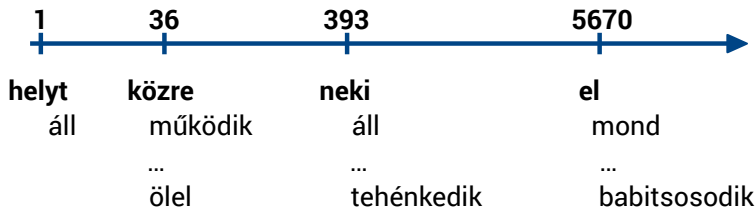
Korpuszvezérelten, összegyűjtve:

- minden igekötő-szerűséget
- az igekötőség jegyeit

Az igekötőség jegyei I.

Produktivitás:

Hány különböző igelemméval állhat együtt az igekötő?



Az igekötőség jegyei II.

Duplikálhatóság:

Morfológiai művelet, amellyel frekventatív akcióminőség képezhető (Kiefer 2003).

Példák az MNSZ2-ből:

- (1) A szónoklatokat **meg-megszakították** a skandálások.
- (2) A személyzet **ki-kilóg** a vendégekkel bűnözni.
- (3) [...] azokat **agyon-agyonverik** bervapumpával, akár rájuk igazolódik valami, akár nem.

Az igekötőség jegyei III.

Elválás a deverbális főnévtől tagadás esetén:

A legtöbb igemódosítóval ez a szerkezet helytelen, de legalábbis nagyon szokatlan (**okosnak nem tartás, ?gallyra nem menés*) (Kerekes 2011).

Példák az MNSZ2-ből:

- (1) Ez a **meg nem értés** tehát mélyebb probléma.
- (2) Szlovákia álláspontja Koszovó **el nem ismeréséről** változatlan.
- (3) Egyetértésed a Tökéletes Nő gyakorlati **elő nem fordulásával** kapcsolatban meglepett!

Az igekötőség jegyei IV.

A -fele/felé szócska csatolhatósága:

Kerekes (2011) megvizsgálja, majd elveti ezt a szempontot, mivel ez a szócska határozószókhöz és névszókhöz is kapcsolódhat.

Példák az MNSZ2-ből:

- (1) Gazsinak **szorulni** kezdett **elfele** a szíve.
- (2) A gyerek **komolyodik** **megfele**!
- (3) Már **taszigálja** **kifele** a kapun.
- (4) Ugye ettől **megy** **tönkrefele**.
- (5) Nézegette, **méregette** **hozzáfele** a fenyőbútorunkhoz.

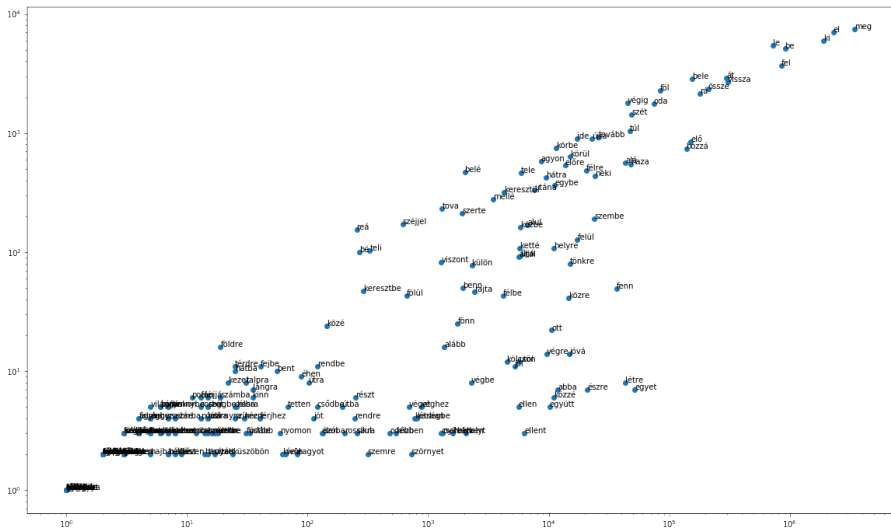
A kutatás módszere

- 1 igekötő-szerűségek** a Manócska igei vonzatkeret adatbázisból (Indig et al. 2017) – összesen 252
- 2 minden jelölthöz adatgyűjtés** a Magyar Nemzeti Szövegtár (MNSZ) 2.0.4-ből (Oravecz et al. 2014)
- 3 adatfeldolgozás:** ha az elemzés UNKNOWN (pl. *szénnétetová!*): az igekötő-jelölt levágása, a maradék szórész elemzése Humorral
- 4 adatelemzés:** ábrázolás log-log skálán, ahol
 - az y-tengely az adott jegy értékeinek logaritmusa
 - az x-tengely a gyakoriság logaritmusa

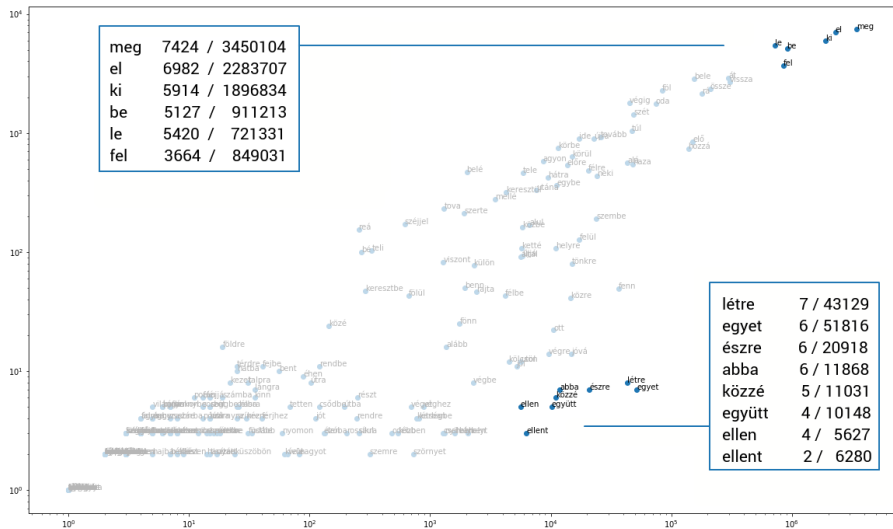
© Makrai Márton:

<https://github.com/makrai/misc/blob/master/tade/productivity.ipynb>

Produktivitás



Produktivitás



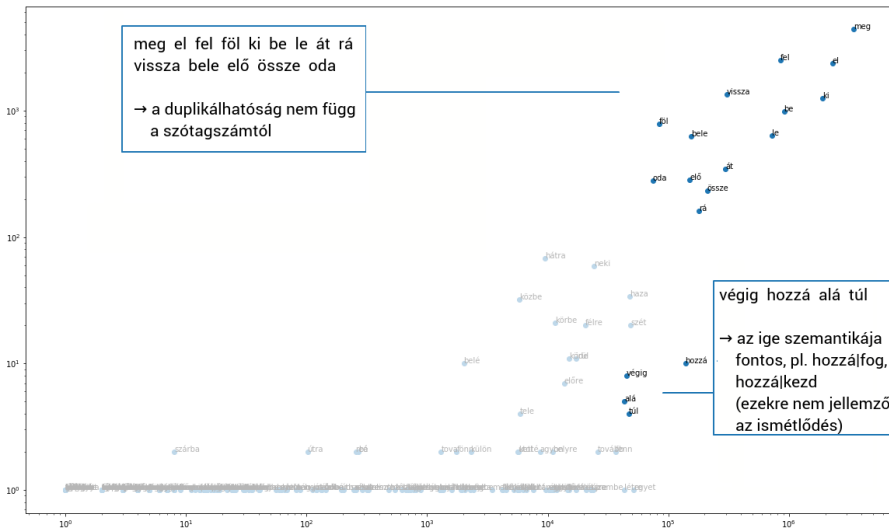
Duplikálhatóság

meg el fel föl ki be le át rá
vissza bele elő össze oda

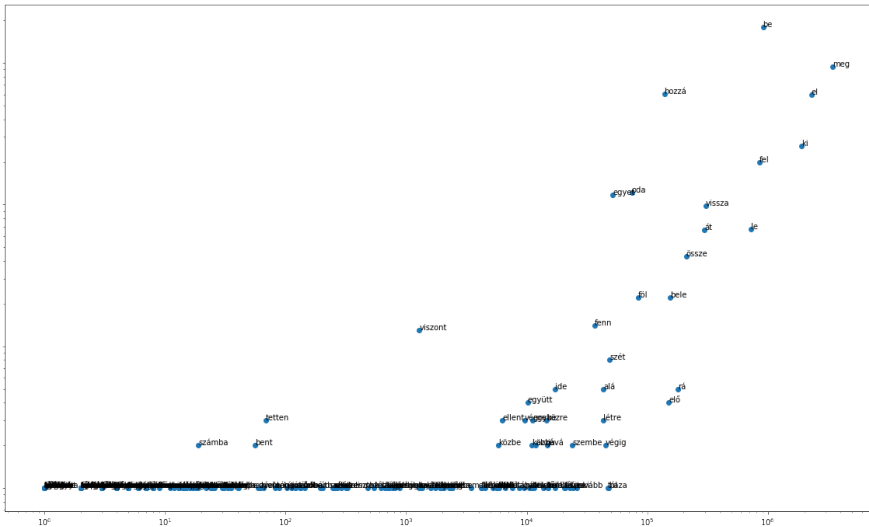
→ a duplikálhatóság nem függ
a szótagszámtól

végig hozzá alá túl

→ az ige szemantikája
fontos, pl. hozzáfog,
hozzájkezd
(ezekre nem jellemző
az ismétlődés)



Elválás a deverbális főnévtől tagadás esetén



Összegzés

- a 252 vizsgált szóból 84 csak 1-2 igével áll, és a további három jegye 0 (33%)
- legtisztább összefüggés a gyakoriság és a produktivitás között
- a *meg*, *el*, *fel*, *ki*, *be*, *le* produktivitás és duplikálhatóság szempontjából nagyon hasonlóan viselkednek

További tervek:

- több jegy vizsgálata (pl. eloszlás)
- több dimenziós klaszterezés

Köszönöm a segítséget...

- Makrai Marcinak
- Indig Balázsnak
- Sass Bálintnak

Hivatkozások I.

- Forgács Tamás (2005). *Grammatikalizálódás az igekötők körében*. In: Oszkó Beatrix – Sipos Mária (szerk.): *Uráli grammatizáló*. BUM 4. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet. p. 88–116.
- Halácsy Péter, Kornai András, Németh László, Rung András, Szakadát István, Trón Viktor (2004). *Creating open language resources for Hungarian*. In: *Proceedings of the 4th international conference on Language Resources and Evaluation (LREC2004)*. p. 1201–1204.
- Indig Balázs, Vadász Noémi, Kalivoda Ágnes (2017). *Manócska – integrált igei vonzatkeret adatbázis*. Elérhető: <https://github.com/ppke-nlpg/manocska>
- Kerekes Judit (2011). *Az igekötők meghatározásának problémái*. In: Gécseg Zsuzsanna (szerk.): *LingDok 10. Nyelvészdoktoranduszok dolgozatai*, Szeged, JATEPress. p. 109–130.
- Kiefer Ferenc (2003). *A kétféle igemódosítóról*. In: *Nyelvtudományi Közlemények* 100. 177–186.

Hivatkozások II.

- Kiefer Ferenc (2007). *Jelentélmélet*. Budapest, Corvina Kiadó.
- Komlósy András (1992). *Régensek és vonzatok*. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan*. 1. Mondattan. Budapest, Akadémiai Kiadó. p. 274–486.
- Oravecz Csaba, Váradi Tamás, Sass Bálint (2014). *The Hungarian Gigaword Corpus*. In: Calzolari, Nicoletta, et al. (szerk.): *Proceedings of the 9th International Conference on Language Resources and Evaluation*. Reykjavík, Izland. ELRA. p. 1719–1723.

Forrás:

- Magyar Nemzeti Szövegtár: <http://clara.nytud.hu/mnsz2-dev/>